

Valerius M. CIUCĂ*

Talgerele fisurate ale balanței, sau despre tensiunile din justiția românească¹

*Motto: Justum et tenacem propositi virum / Non civium ardor
prava jumentum, / Non voltus instantis tyranni / Mente quatit solida²*

Introducere. Independență, pozitivism-formalist și conștiință profesională într-un moment de tensiune instituțională

Pozitivismul descriptivist în drept nu poate fi decât temporar, tranzitoriu o finalitate. Justiția echitabilă (*ex aequo et bono*), dreaptă, este finalitatea naturală a dreptului.³ Fundamentele ei etice sunt evidente, iusnaturaliste și sunt de natură ontologică⁴ și antropologică⁵, nu doar de ordin fenomenologic, pozitiv, mecanic, simplu-descriptivist.

În societățile democratice mature, crizele autentice ale justiției nu se manifestă, de regulă, prin rupturi spectaculoase ale ordinii constituționale sau prin suspendări explicite ale funcționării instituțiilor, ci prin abordări jusnaturaliste, sub semnul unui moralism rațional, etic și deontic, pe tradiția deschisă de Hugo Grotius (în *Prolegomenele Tratatului dreptului războiului și al păcii*), Pufendorf (în tratatul *De officiis*), Leibniz, J.-J. Rousseau

* Prof. dr. Emeritus, D.H.c., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
Email: valerius.m.ciuca@gmail.com
Manuscris primit 11 ianuarie 2026.

- 1 Prezentul studiu are, ca punct de plecare orientativ, o sumă de reflecții de natură filosofico-juridică, reflecții determinate de câteva episoade tensionate din viața juridică și judiciară românească, din perioada 2017-2025, în care protagoniști au fost Curtea Constituțională a României și reprezentanții celor trei puteri: legislativă, executivă și judecătorească.
- 2 *Pe bărbatul drept și perseverent în îndeplinirea planurilor sale / Nici îndârjirea concetățenilor care îi cer să făptuiască ticăloșii, / Nici chipul tiranului amenințător / Nu îl clintesc în hotărârea sa. /* (Horatius, *Odes - Odele romane* -, 3, 3, 1-4, apud Eugen Munteanu, Lucia Gabriela Munteanu, *Aeterna Latinitas. Mică enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 135.
- 3 Jean-Claude Rocher, *Fondements éthiques du droit, vol. 1, Phénoménologie*, Éd. FAC, Paris, 1994, p. 214: „Cependant, une finalité ultime, positive, du Droit n'est possible que de façon transitoire.”
- 4 Jean-Claude Rocher, *Fondements éthiques du droit, vol. 2, Ontologie*, Éd. FAC, Paris, 1994, p. 184: „En effet, le Droit n'est pas seulement un élément essentiel de structuration et de fonctionnement d'une société donnée. Il est, avant tout, un élément moral nécessaire à la vie et à la survie sociale. Il porte en lui-même des exigences éthiques indispensables, afin de donner du sens authentique à l'agir humain sous toutes ses formes.”
- 5 Jean-Claude Rocher, *Fondements éthiques du droit, vol. 3, Anthropologie*, Éd. FAC, Paris, 1994, p. 200: „Cette dimension est celle de la Conscience, lieu privilégié de l'expression des valeurs universelles et spirituelles, patrimoine éternel de l'Humanité. Dans le devenir des sociétés, l'Éthique s'impose aux consciences. Dans l'être, elle s'impose à l'intelligence raisonnante.”

(*Contractul social*), Immanuel Kant (cu a sa *rațiune pură*), Giorgio del Vecchio, Wolf (*Jus naturae methodo scientifica pertractum*), Henri Batifol, Stammler, Fr. Gény (autorul *teoriei liberei cercetări în drept*, ceea ce-a condus la acceptarea pluralității izvoarelor formale de drept și democratizarea instanțelor de sub monopolismul normativist napoleonian), Husserl, Jean Carbonnier etc., până azi.⁶

Ele apar mai discret, sub forma unor tensiuni, a unei contrapunerii, într-un punct de întâlnire, de sens juridic și de sens moral, a unor deplasări lente ale echilibrului dintre puteri și a unei modificări progresive a raportului dintre instituții și conștiința publică.⁷ Ar trebui ca și jurisprudențele, precum normele legiuitorilor, să adopte principiul progresului normativ: *Cessante ratione legis, cessat ejus dispositio*... Tocmai de aceea, asemenea crize sunt mai dificil de identificat și, pe termen lung, mai periculoase decât conflictele deschise: ele se instalează în limbaj, în reflexe instituționale, în justificări aparent tehnice și în invocarea reiterată a formei ca substitut al finalității. Dreptul panjuridist, cum se vrea, poate aluneca ușor în *ipoteza non-dreptului*, după expresia carbonnieristă consacrată.⁸

În România ultimilor ani, iar cu o intensitate sporită în intervalele 2017-2019, respectiv, 2024–2025, dezbateră privind statutul și rolul puterii judecătorești a cunoscut o recrudescență semnificativă. Valori juridice europene, în opera de constituționalizare a Uniunii Europene au fost ignorate. Bunăoară, echilibrul instituțional și cooperarea loială între instituțiile celor trei puteri, firește.⁹

Conflictele inter-instituționale, reacțiile „sindicaliste”, „corporatiste” (reflexe de cândva ale justiției izolaționiste, cum ar spune Fr. Ost)¹⁰ ale unor segmente ale

6 Pentru detalii, a se vedea Michel Villey, *Philosophie du droit. Définitions et fins du droit. Les moyens du droit*, Éd. Dalloz, Paris, 2001, pp. 224 et sq.

7 Philippe Jestaz, *Le droit*, 11e édition, Ed. Dalloz, Paris, 2021, p. 46: „Selon nous, leur point de rencontre (droit et morale, n.m., VMC) tient à ceci que le droit est un moyen – imparfait, mais on n’en a pas trouvé d’autre – de moraliser la politique: aussi pourrait-il plutôt se comparer à une synthèse chimique du politique et de la morale, de l’efficace et du juste. Or de même que l’eau, corps liquide a une nature totalement différente des deux gaz qu’elle synthétise, de même le droit ne ressemble nullement à aucune de ses deux composantes. Il les dépasse et il est autre.”

8 Pentru ideea crizelor „discrete” ale dreptului justiției jurisprudentialiste în democrațiile consolidate, a se vedea Jean Carbonnier, *Flexible droit*, LGDJ, Paris, 10e éd., 2001, pp. 21–29, unde autorul descrie degradarea lentă a instituțiilor prin *formalism* și *uzură simbolică*. E.g., p. 24: „Une certaine insignifiance du droit doit être un des postulats de la sociologie juridique: le droit est une écume à la surface de la société. S’il nous faut ici une hypothèse, ce sera, loin de panjurisme, l’hypothèse salubre du non-droit.”

9 Marianne Dony, *Droit de l’Union européenne*, Ed. des Universités de Bruxelles, Belgique, 2008, p. 35: „L’ordre juridique de l’Union européenne a connu, au fil des révisions successives des traités fondateurs, un processus de constitutionnalisation progressive qui ne se dément pas, en dépit de l’échec du traité constitutionnel. Il y a d’abord, bien entendu, l’organisation, par les traités, du pouvoir dans l’Union européenne: établissement d’organes, description des rapports entre eux et affirmation de principes directeurs, comme l’équilibre institutionnel et la coopération loyale entre institutions.”

10 Pentru imaginea izolaționistă a justiției și datoriile ei actuale către societate, a se vedea François Ost, *Dire le droit, faire justice*, Ed. Bruylant, Bruxelles, 2007, p. 110: „2. – De la discipline (corporatiste) de la magistrature a la déontologie (citoyenne) de la justice. Sans doute, a-t-on toujours exigé du magistrat qu’il respecte les devoirs de sa charge; compétence, loyauté, objectivité, discrétion, une vie personnelle aussi irréprochable que possible en constituent le noyau dur (X. De Riemacker et G. Londers, *Deontologie et discipline*, op. cit., pp. 308 et s.). Mais ces valeurs classiques prennent aujourd’hui un sens renouvelé et élargi: tournées, hier encore, vers la défense corporatiste de l’image de la profession et le souci de cohésion interne des juridictions, elles apparaissent aujourd’hui comme le gage d’une fonction juridictionnelle mieux consciente de ses devoirs à l’égard de la société.”

magistraturii (corpul judecătoresc și acela al procurorilor din Ministerul Public și parchete), intervențiile Curții Constituționale în zone sensibile ale politicii publice și recursul repetat la argumentul procedurist ca ultim temei de legitimitate au conturat un climat de neliniște instituțională, resimțit tot mai acut la nivel social. În acest fel, *dreptul s-a detașat de justiție*, cum ar spune Paul Martens...¹¹

Dincolo de circumstanțele imediate, această stare de fapt, descrisă mai sus, ridică o întrebare mai profundă: ce se întâmplă cu justiția atunci când independența sa riscă să se desprindă de conștiința responsabilității publice care o legitimează și se întâmplă asta, absolut paradoxal, chiar prin instrumentele dreptului, așa cum s-au petrecut, ignobil și relativ recent, în România, începând cu nefasta Ordonanță 13/2017? Dincolo de drept și de drepturi este, mereu, Dreptatea... A spus-o, mult mai frumos decât mine, bunul meu maestru spiritual, Jean Carbonnier.¹²

Problema nu este una nouă în istoria dreptului. De la reflecțiile clasice asupra separației puterilor în stat și până la dezbaterile contemporane despre guvernanta judiciară, s-a recunoscut constant că independența nu reprezintă un scop în sine, ci un mijloc ordonat în slujba realizării unei justiții imparțiale, credibile și acceptate social. Apoi, toate problemele justiției, sau din justiție, sunt tot atâtea fiefuri ale statului. Justiția poate deveni propriu-i inamic atunci când se închide castiform. Avea dreptate Eugeniu Speranția atunci când aprecia că „Statul e, deci, prin originea sa, o dezvoltare, o amplificare, o excrescență a nevoii de justiție.”¹³ Atunci când acest mijloc este absolutizat, iar autonomia instituțională tinde să se transforme într-o auto-referențialitate normativă, apare riscul unei fracturi între *legalitate și legitimitate*, între litera nomotetică și spiritul ei nomologic.¹⁴

Articolul de față pornește de la ipoteza că tensiunile actuale din justiția românească nu pot fi înțelese adecvat printr-o lectură exclusiv juridico-formală sau prin reducerea dezbaterii la interese materiale ori conflicte de competență. Ele exprimă, mai degrabă, o

11 Propensiunea „spălării pe mâini”, à la Pontius Pilatus, propensiune proceduristă, în defavoarea idealului justițiar, este bine reflectată de Paul Martens, în *Le droit peut-il se passer de Dieu?* Ed. Presses universitaires de Namur, Belgique, 2007, p. 144: „De la même manière que l'esthétique était passée de la célébration de Dieu à la glorification du sujet, puis à sa disparition, le droit s'est détaché de la justice et s'est cantonné dans le légalisme mécanique, puis dans les formes procédurales.” Au fond, notre Cour de Cassation, toujours à la pointe du progrès, avait anticipé le mouvement, s'interdisant, conformément à l'article 147 de la Constitution, de connaître du fond des affaires, et n'exerçant qu'un contrôle de caractère purement conceptuel (Fr. Rigaux, *La nature du contrôle de la Cour de cassation*, Bruxelles, Bruylant, 1966, p. 397).”

12 Jean Carbonnier, *Écrits. Textes rassemblés par Raymond Verdier*, Presses Universitaires de France, Paris, 2008, p. 1015: „Le droit au-delà des droits. “ – Y a-t-il quelque chose au-delà des nébuleuses ? C'est une opinion répandue, bien qu'elle ne soit pas toujours avouée, que, supérieur à tous les droits, il en existe quelque part un autre, nommons-le *justice* par convention. Cependant, une fois que de ce droit a été reconnue la transcendance, les divergences se font jour quant à son contenu ; et il ne suffirait pas de dire que la justice est ce qui reste aux juristes quand ils ont oublié tout le droit positif. C'est que dans cet espace métaphysique, les pensées sont orientées par la sensibilité personnelle et même, bien souvent, par un effet incommunicable de révélation.”

13 Eugeniu Speranția, *Principii fundamentale de filosofie juridică*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj-Napoca, 1936, p. 158. A se vedea și Andreea Dragomir, *Filosofia juridică românească*, Ed. Aius, Craiova, 2010, p. 256.

14 Despre distincția dintre *legalitate și legitimitate* în exercitarea puterii judiciare, a se vedea Max Weber, *Économie et société*, tome I, Ed. Plon, Paris, 1971, pp. 226–234; a se vedea și Hannah Arendt, *De la révolution*, Ed. Gallimard, Paris, 1963, pp. 143–156.

criză de sens a independenței judecătorești, în care forma procedurală riscă să substituie reflecția asupra finalității actului de justiție, iar revendicarea autonomiei să eclipseze dimensiunea de serviciu public exercitat în numele cetățenilor. În unele state, deriva proceduralistă a ocultat valori supreme, precum pacea socială.¹⁵

În acest context, justiția este chemată nu doar să aplice norme, în mod ultra-pozitivist și simplu, descriptivist, fără hermeneutică juridică, ci să-și reamintească propria vocație instituțională fixată pe aequitas, pe dreptate.

Judecătorul nu este un simplu tehnician al procedurii, ci exponentul unei puteri a statului, investit cu o autoritate care își trage forța din încrederea publică și din exercițiul sobru al rațiunii. În Constituția americană, bunăoară, în articolul IV, descoperim un concept interesant: *Clauza Deplinei Încrederi (Full Faith and Credit)*¹⁶ în raporturile dintre statele componente ale federației. Încrederea, loialitatea, judecata legală concretă, sunt esențiale nu doar în raporturile inter-umane, dar și-n cele inter-instituționale.¹⁷ Acolo unde această autoritate este percepută ca fiind utilizată pentru auto-protecție instituțională, sau pentru conservarea unor privilegii simbolice, se produce o erodare lentă, dar profundă, a capitalului moral al justiției. Rawls explică comprehensiv așteptările anti-aristocratice ale societății moderne¹⁸ și, indirect, evocă vechiul principiu roman (apreciat mult și de Eminescu) *Privilegia odiosa sum...*¹⁹

Demersul de față își propune să examineze aceste tensiuni dintr-o perspectivă doctrinară și filosofico-juridică, recurgând la comparația cu alte modele europene și la analiza unor concepte fundamentale, precum, *exempli gratia*, independența judecătorului, celeritatea dezbaterilor judiciare, deliberarea cazurilor și prescripția extinctivă a răspunderii juridice.

Miza nu este formularea unor diatribe împotriva unor pretenții exorbitante din partea corpului magistral, ci conturarea unei reîntemeieri reflexive asupra sensului justiției într-un stat de drept, supus presiunii propriilor sale forme de guvernare responsabilă.

În ultimă instanță, întrebarea care traversează acest articol este una clasică, dar mereu actuală: cum poate justiția să rămână independentă fără a deveni opacă și izolată de întregul „ecosistem” socio-politic și economic, fără a se desprinde de responsabilitatea comună pe care noi, toți cetățenii, o avem față de propria noastră cetate? Răspunsul nu

15 *** *Juges en Corse*, sous la direction de Jean-Michel Verne, Éd. Robert Laffont, Paris, 2019, p. 194: „Avons-nous commis des erreurs d'appréciation ? Lesquelles ? Les process et les motivations des décisions judiciaires révèlent, en général, les manques d'instructions. Mais, pour un motif de procédure, l'affaire n'a pu être réexaminée en appel, j'aurais préféré avoir le fin mot de cette histoire. La justice est passée.”

16 *** *The Constitution of the United States of America*, Foreword by Hon. Jack Brooks Chairman, Committee on Judiciary of the House of Representatives, US Government Printing Office, Washinton DC, 1992, p. 9

17 David P. Currie, *Constituția Statelor Unite ale Americii. Comentarii*, Traducere de Lucian Galescu, Ed. Nord-Est SRL Iași, 1992, p. 47.

18 John Rawls, *O teorie a dreptății*, Ediție revăzută, Traducere de Horia Târnovanu, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011, p. 474: „Baza respectului de sine într-o societate dreaptă nu constă (...) în venitul care revine fiecăruia, ci în distribuția public afirmată a drepturilor și libertăților fundamentale. Această distribuție fiind egală, toți au un statut similar sigur atunci când se întâlnesc pentru a implementa probleme de interes comun ale societății. Nici unul nu tinde să privească dincolo de afirmarea constituțională a egalității pentru a urma strategii politice spre a-și asigura statutul.”

19 Valerius M. Ciucă, „*Privilegia odiosa sunt (?)*”, în *Convorbiri literare*, Iași, nr. 2/2004, pp. 156-157.

poate fi pur tehnic și nici exclusiv instituțional; el reclamă o revenire la spiritul proporției, la etica funcției publice și la ideea că dreptul, pentru a fi respectat, trebuie mai întâi înțeles ca expresie a rațiunii și a conștiinței colective.²⁰

Delimitare metodologică: natura și scopul analizelor

Textul de față nu își propune să fie nici un pamflet politic, nici o intervenție conjuncturală în dezbateră publică și nici o analiză strict pozitivistă a unor norme constituționale sau infra-constituționale recente.

Textul propriu-zis nu vizează persoane, cariere, sau interese individuale și nu contestă, în sine, necesitatea independenței puterii judecătorești într-un stat de drept. Dimpotrivă, premisa fundamentală a demersului este aceea că independența justiției constituie una dintre garanțiile esențiale ale libertății cetățeanului și ale echilibrului instituțional. Aceasta este o idee kantiană, deși, destul de precară sub aspect practic. Libertățile noastre versus libertățile altora, sub o lege generală a libertății, algoritm acceptabil, dar prea tranzacționist, care ajunge la limitele sale atunci când se lovește de zidul unui drept statutar: ordine publică, protecția onoarei statutare, normă statutară etc. Este ceea ce vedem în conflictul mocnit dintre puterile statutare din România... Profesorul și judecătorul european Pierre Pescatore a înțeles bine aceste nuanțe ale deficitului de interpretare kantiană.²¹

Obiectul analizei este, cum vom vedea, de altă natură: tensiunea structurală dintre independența justiției, înțeleasă ca garanție publică, și tendința de auto-referențialitate corporatistă, sindicalistă, susceptibilă să transforme această independență într-o formă de autarhie instituțională, aristocratizată, detașată de societate, în ansamblu, și de celelalte instituții statale din spectrul instituțional rezervat celorlalte două puteri în stat: legislativă, respectiv, executivă. Puterea legislativă nu este sindicalizată. Puterea executivă nu este sindicalizată. De ce-ar trebui să fie puterea judecătorească?... Aceasta este o derivă gravă a CSM-ului. Poate, nu doar în România. Teoreticienii au vorbit dintotdeauna despre anomalia juridică a sindicalizării din moment ce democrațiile au acceptat tehnicile de lobby și grupurile de presiune, alături de demonstrații ca forme de protest social și de libertate de expresie. În esență, sindicatele sunt asociații private constituite cu scopul de-a fi apărate interese profesionale și salariale ale unor grupuri profesionale, cu ignorarea altor grupuri cu aceleași interese legitime. Pot fi acceptate „presiuni”, specializate? Nimeni nu a putut răspunde anomaliilor juridice venind din situații factuale generate de conflictualitate socio-statală. Specialiștii tac. Privesc acest spectacol al tensiunilor intelectuale ca pe un nucleu de instituție *sui generis*, o bizarerie calmantă din unghiul

20 În sensul independenței justiției ca garanție publică, iar nu ca privilegiu profesional, a se vedea Robert Badinter (născut din părinți basarabeni, ajuns ministru al justiției, consilierul președintelui Mitterrand, aboliționistul, în Franța, în Europa și, parțial, în lume, al pedepsei capitale, depus, glorios, de curând, în Panteonul Franței...), *Le pouvoir et la justice*, Ed. Fayard, Paris, 1999, pp. 87 et sq.

21 Pierre Pescatore, *La philosophie du droit au tournant du millénaire. État des problèmes, essais de solution, Réimpression du rapport publié en 2002 dans les Actes de l'Institut Grand-Ducal de Luxembourg, Section des sciences morales et politiques*, Éd. Bruylant, Bruxelles, 2009, p. 9.

disputelor sociale.²² Nici noi nu putem da un răspuns general. În ceea ce privește, însă, justiția, aici normele juridice constituționale și statutare sunt tranșante. Sindicalismul este interzis. Practica statală, însă, este, din nefericire, transgresivă. Cea mai așarnantă opoziție a CSM-ului față de celelalte două puteri statale are coloratură sindicalistă, fapt interzis de normele și de cultura constituționaliste.

Grupul merită legi private (*privi + legium*). El merită putere. Nu din excelență, ci din aceste două ingrediente își extrage „prestigiul”. Aceasta este esența psihologiei sindicaliste : *Nous apprendrons aux groupes a devenir des dieux* (Jules Romains) motto utilizat de Nicolae Steinhard în teza lui de doctorat în drept.²³

Critica formulată nu este una externă sistemului judiciar, ci una internă, izvorâtă din experiența profesională și dintr-o fidelitate constantă față de ideea de justiție, ca funcție a statului exercitată în interesul general.²⁴

Din această perspectivă, demersul este unul doctrinar și filosofico-juridic, situat la intersecția dintre drept constituțional, teoria separației puterilor și etica profesiilor publice. El nu urmărește inventarierea exhaustivă a jurisprudenței recente și nici comentariul tehnic al unor soluții punctuale, ci analiza unor reflexe instituționale recurente, care, în timp, pot eroda capitalul moral al justiției și încrederea publică în actul jurisdicțional.

Metodologic, analiza se sprijină pe patru axe complementare. În primul rând, este utilizată o abordare conceptuală, menită să clarifice sensul noțiunilor de independență a judecătorului, autonomie judiciară, celeritate procesuală, prescripție extintivă a răspunderii juridice și deliberare cazuistică, dincolo de uzul lor formal sau retoric.

În al doilea rând, vom recurge la comparatism instituțional, prin raportare la modele europene și extraeuropene consacrate, nu ca exercițiu mimetic, ci ca instrument critic de distanțare față de propriile disfuncționalități sistemice.

În al treilea rând, va fi asumat un discurs normativ moderat, de tip *de lege ferenda*, care nu propune soluții radicale sau improvizate, ci semnalează necesitatea unei reechilibrări

22 J.P. Buffelan, *Introduction à la sociologie politique*, Masson et Cie, Éditeurs, Paris, 1969, pp. 126-131.

23 Nicolae Steinhardt, *Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional. Critica operei lui Léon Duguit, Addenda: Dreptul social*, Ediție îngrijită, note, studiu introductiv, referințe critice și indici de Florian Roatiș, Repere biobibliografice de Virgil Bulat, Mănăstirea Rohia, Ed. Polirom, Iași, 2008, pp. 349 et sq.: „Se spune că omul trebuie să aparțină cât mai multor grupuri. Dar va fi așa în societatea sindicatelor? Ce sunt aceste „grupuri”? Cluburi, partide politice în care intră cine vrea? Nu. Sunt grupuri profesionale, bine determinate, rezervate membrilor unei profesii. Or, omul va avea, firește, o profesie. Va aparține, deci, unui grup, în mod forțat, iar nu mai multora. Atunci, de unde va veni libertatea? Dacă, însă, prin „grup” nu se va înțelege profesiunea, ci orice club sportiv, club, ligă, se pune altă problemă: toate acestea vor avea în calitatea lor de totalități sociale (cum spune Gurvitch) însușirea de-a emite reguli de drept? Toate, și asociațiile mondene vor crea raporturi juridice obligatorii? / În realitate, e ipocrită afirmația juriștilor sociali că urmăresc să apere pe individ împotriva omnipotenței Statului, după cum e fals și mijlocul propus. E ipocrită tendința, deoarece dreptul social urăște pe individ, nu e preocupat de interesele lui. E falsă calea, pentru că presupune moartea Statului (adevăratul scop al sindicaliştilor), ceea ce e cel mai mare rău. Pentru că înlocuiește autoritatea Statului cu tirania grupului. Dacă se caută în mod sincer mijloacele de apărare ale individului în contra Statului, acestea sunt: familia, proprietatea, libera putință de folosire a bunurilor economice, menținerea echilibrului social. Dar nu, vor să-i ia individului proprietatea, să-i distrugă familia, să-l împiedice de a se bucura de binefacerile libertății economice. / Grupomania nu propune asociații bune.”

24 Pentru critica auto-referențialității instituționale și a transformării autonomiei în autarhie, a se vedea P. Rosanvallon, *La légitimité démocratique. Impartialité, réflexivité, proximité*, Ed. Seuil, Paris, 2008, pp. 257 et sq.

între autonomie instituțională profesională și răspundere publică.

În fine, analiza va fi „galvanizată” într-o baie de evidentă dimensiune etică, în sensul clasic al termenului, care privește magistratura și deontologia-i inerentă, nu doar ca profesie, meserie, artă, ci ca vocație publică (*in jus vocare...*).

Poziția autorului acestui text este explicit asumată: aceea de profesor de drept și fost judecător european, format într-o cultură juridică a rigorii, a sobrietății și a responsabilității instituționale cu contribuții teoretice²⁵ și practice constante la cultura deontologic-judiciară din România, precum și în anii de cooperare cu colegii europeni în cadrul Comitetului de Procedură al Tribunalului Uniunii Europene.²⁶

Critica formulată nu este nici pe departe îndreptată împotriva justiției ca putere a statului, ci împotriva unor mecanisme și reflexe care riscă să o îndepărteze de misiunea sa fundamentală, servirea exemplară a ideii de dreptate pentru toți cetățenii. A semnala asemenea derapaje nu înseamnă a slăbi justiția, ci, dimpotrivă, a încerca să o protejezi de propria-i uzură internă.²⁷

În acest sens, articolul trebuie citit ca o reflecție asupra sensului profund al independenței, nu ca o contestare a ei, și ca o pledoarie pentru reconectarea actului de justiție la conștiința publică, la rațiunea proporției, la rațiune, pur și simplu, și la umanism, la așteptările rezonabile ale oamenilor obișnuiți, dar înțelepți și la ideea de serviciu public exercitat în numele cetățenilor. Când aceste criterii sunt satisfăcute, totul se luminează, iar ceața „matinală” dispare...²⁸

Judecătorul – *nomohorul* statului. Premise constituționale și arhitectură instituțională²⁹

Una dintre confuziile recurente care alimentează tensiunile contemporane din justiția românească privește natura constituțională a funcției de judecător. Având o conștiință „mută”, ce nu se poate exprima pe sine, nu poate „reglementa” în sens normativ, ci doar cazuistic, uneori, a fost asociat unui ventrilog („vorbitor din ventre”) ce comunică, în

25 *Exempli gratia*: Valerius M. Ciucă, *Lecții de sociologia dreptului. Câteva repere în sociologia generală a dreptului*, Cuvânt înainte de Anton Carpinski, Ed. Polirom, Iași, 1998; Valerius M. Ciucă, *Vagant prin ideea europeană. Fulgurații juridico-filosofice*, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2011; Valerius M. Ciucă, *Euronomosofia. Periplu filosofic prin dreptul european. Lecțiuni*, Prefață de Wilhelm Dancă, Postfață de Alexandru Zub, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2019.

26 În acest sens, a se vedea Gheorghe Scripcaru, Valerius M. Ciucă, Aurora Ciucă, Călin Scripcaru, *Deontologie judiciară. Syllabus*, Ed. Sedcom Libris, Iași, 2009, pp. 155-172, respectiv, pp. 237-287.

27 Asupra naturii judecătorului ca putere ambulatorie a statului, nu ca funcționar public, a se vedea M. Troper, *La séparation des pouvoirs et l'histoire constitutionnelle française*, LGDJ, Paris, 1980, pp. 113-129.

28 Robert Badinter, *L'Abolition*, Éd. Fayard, Livre de Poche, Paris, 2000, avec ce motto : “*Si je prouve que cette peine n'est ni utile ni nécessaire, j'aurai fait triompher la cause de l'humanité*”, Cesare Beccaria, *Des délits et des peines*, p. 320: „En sortant du Sénat, je découvris que le soleil avait dissipé la brume matinale. Je me rendis au jardin du Luxembourg. Des enfants jouaient autour du bassin sur lequel glissaient de petits bateaux. Je le regardai un moment. Il faisait beau, merveilleusement beau. Je pensai à tout ce qui était advenu. Puis je rentrai chez moi, le long des allées. C'était fini, la peine de mort. Tillard, 31 décembre 1999”.

29 Pentru ideea separației puterilor ca echilibru dinamic, nu ca izolare, a se vedea Charles de Montesquieu, *De l'esprit des lois*, Livre XI, Chap. VI, Ed. GF Flammarion, Paris, 1995.

viziunea lui Montesquieu, textele prescrise ale altuia, ale legiuitorului, iar în sistemele cu pluralitate de surse normative (cutumă, lege, jurisprudență, doctrină, cărți sacre etc.), reproducerea lor este polifonică, punând în operă capacitatea imitatore proprie ventrilogului.³⁰

În discursul public, dar uneori și în reflexele interne ale sistemului, magistratul este perceput fie ca un funcționar public cu statut special, fie ca un profesionist autonom, titular al unei competențe tehnice, al unei instrucții elevate (ideal socratic, denunțat, în proces, de acuzatorii populiști ai filozofului)³¹, protejate de independență. Și Socrate a greșit fetișizând poporul, precum Cicero de mai târziu (*Salus populi suprema lex esto, De legibus*, III,3,8). Ambele reprezentări sunt incomplete și, în anumite contexte, înșelătoare. Ambele, fac abstracție de Principiile de la Bangalore cu privire la conduita judiciară din anul 2002.³²

Din perspectivă constituțională, judecătorul nu este nici agent administrativ, nici expert exterior ordinii statale. El întruchipează o putere a statului, alături de puterea legislativă și de cea executivă. Această calificare are consecințe juridice și etice decisive. A exercita o putere a statului înseamnă a acționa în numele suveranității, nu în nume propriu – *Nemo esse iudex in sua propria causa potest*; așa cum individul și societatea nu se exclud reciproc, nici judecătorul și celelalte puteri în stat nu se pot exclude reciproc;³³ a reprezenta statul, nu un corp profesional; a răspunde, cu sobrietate, unei misiuni publice, nu unui interes de categorie socială, sub semnul tăcerii, rezervei, echidistanței non-vindicative.³⁴ Totuși, să nu ne iluzionăm. Și judecătorii sunt oameni. Ca atare, refuzul

- 30 Stefan Goltzberg, *Les sources du droit*, Ed. Presses Universitaires de France, Paris, 2016, pp. 106-107: „Le juge cense, selon le passage de Montesquieu, se faire la bouche de la loi est figure de ventriloque: il montre combien il n'est pas à l'origine des paroles qu'il se contente d'appliquer. Le ventriloque *met en scène* un dialogisme (selon le terme de Frédéric Géa) ou une polyphonie (selon Oswald Ducrot): le juriste *fait comme s'il se mettait à l'écoute* des sources qu'il choisit, alors qu'il les choisit *sciemment*, tantôt parce qu'il pense telle est la source applicable, tantôt simplement pour convaincre son auditoire, cette source étant de nature à justifier une conclusion à laquelle il adhère pour toutes sortes de raisons.”
- 31 ****Le grand livre de la justice. Une histoire mondiale des lois*, Coordination éditoriale, Emilie Jauliac, DK Penguin Random House, London, Dorling Kindersley Limited, 2021, p. 318.
- 32 *Proiectul de la Bangalore al Codului de conduită judiciară*, 2001, adoptat de Grupul judiciar de întărire a integrității magistraților, astfel cum a fost revizuit la Masa rotundă a președinților de tribunal, care a avut loc la Palatul Păcii din Haga, 25-26 noiembrie 2002, Traducere de judecător Cristi Danileț, Uniunea Națională a Judecătorilor, *apud* Gheorghe Scripcaru, Valerius M. Ciucă, *op. cit., Deontologie...*, pp. 252 et sq.: „Norma nr. 1: Independența. Principiul: Independența justiției este premisa statului de drept și garanția fundamentală a unei drepte judecări. Judecătorul, prin urmare, va susține și exemplifica independența sistemului judiciar atât din punct de vedere individual, cât și instituțional. (...) Norma nr. 3: Integritatea: 3.1. Judecătorul va face în așa fel încât conduita sa să apară în ochii unui observator neutru ca ireproșabilă. (...) Norma nr. 6. Competența și străduința. Principiul: Competența și străduința sunt condiții sine qua non ale exercitării funcției judecătorești. (...) 6.5. Judecătorul își va îndeplini obligațiile judecătorești, inclusiv emiterea unor hotărâri sub rezervă, într-o manieră eficientă, corectă și promptă.”
- 33 În acest sens, a se vedea Mircea Djuvara, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică). Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, Cap. „Elementul rațional în drept”, Ed. All Beck, București, 1999, p. 431: „Este interesant de relevat că unul dintre adepții lui Durkheim, Duguít, care nu a urmărit de aproape toată această mișcare de gândire a lui Durkheim, rămânând la concepția drepturilor naturale din timpul Revoluției franceze, consacră drepturile individuale ca opuse societății, ceea ce e o inexactitate, căci însuși Durkheim, care a pus bazele interdependenței sociale, arată cu prisosință cum individul și societatea nu sunt doi poli opuși, ci sunt elemente componente ale uneia și aceleiași realități profunde, elemente atât de solidare între ele, încât nici o dezvoltare a unuia nu se poate face fără a aduce după sine dezvoltarea celuilalt și nici o opresiune a unuia dintre ele nu se întâmplă fără a aduce în același timp regresul celuilalt.”
- 34 În legătură cu obligația de rezervă și sobrietate a magistratului, a se vedea CEDO, Hotărârea Baka versus

banilor, dezinteresul, jertfa, pot părea atitudini ipocrite în ochii criticilor. Când printre critici îl întâlnim pe Pierre Bourdieu, cădem pe gânduri...³⁵

Separarea puterilor nu a fost concepută ca o juxtapunere de autonomii etanșe, ci ca un echilibru dinamic între funcții distincte, fiecare limitată de existența celorlalte. Puterea judecătorească nu face excepție de la această logică. Independența sa nu este o formă de izolare, ci o garanție funcțională, destinată să protejeze actul de judecată de presiuni externe, nu să îl sustragă oricărei forme de responsabilitate publică sau de control social.

În acest punct se profilează una dintre mizele centrale ale dezbaterii actuale: confundarea independenței cu autarhia instituțională și hermeneutica juridică științifică, morală, înțeleaptă, cu decizionismul realist-oportunist.³⁶ Aceasta ar fi o neinspirată și nefastă întoarcere în timp. Nu doar autoritatea de lucru judecat ne mai face pe noi, postmodernii, mulțumiți de un capăt de drum hermeneutic și obositor. Noi vrem mai mult, azi, de la justiție. Vrem îndeplinirea unui ideal rațional al hermeneuticilor, care să le facă pe deplin congruente, compatibile cu ele însele, „rabinice”, precum apele artezienelor franceze, care se împletesc, se întrepătrund, își caută organicitatea și armonia simfonică, vorba lui Mircea Djuvara. Acordul, fie și informal al comunității de hermeneuți deontologi se poate obține iar judecătorul înțelept i-l datorează.³⁷

Atunci când judecătorul se percepe în mod predominant ca membru al unei caste profesionale și nu ca titular al unei puteri a statului, raportul său cu celelalte puteri și cu societatea se modifică substanțial. Critica devine agresiune, controlul social legitim

Ungaria, 23 iunie 2016, § 165–172, privind limitele libertății de exprimare a judecătorilor în raport cu autoritatea justiției.

- 35 Pierre Bourdieu, „Les juristes, gardiens de l’hypocrisie collective”, dans *** *Normes juridiques et régulation sociale*, Sous la direction de F. Chazel et J. Commaille, L.G.D.J., Paris, 1991, p. 98: „Vous connaissez le proverbe: L’hypocrisie est un hommage que le vice rend à la vertu ; et j’ai parlé tout à l’heure de pieuse hypocrisie. On pourrait dire que la pieuse hypocrisie juridique est un hommage que les intérêts spécifiques des juristes rendent à la vertu juridique et d’une certaine manière, quand on est dans le jeu juridique, on ne peut pas transgresser le droit sans le renforcer. Lorsqu’on appartient à un champ dont la loi fondamentale est celle du refus de l’argent, du désintéressement, etc., même quand on transgresse cette loi, et surtout lorsqu’on la transgresse pour faire du commercial, on est condamné à rendre hommage aux valeurs dominantes du champ jusque dans le mouvement même pour le contester.”
- 36 Alexandre Viala, *Philosophie du droit*, Éd. Ellipses, Paris, 2010, p. 118: „II. L’émergence croissante de la figure du juge. La pensée juridique à l’heure du décisionnisme judiciaire. – L’une des tendances majeures de la pensée juridique contemporaine réside dans l’usage frene des ressources de la révolution herméneutique qui a su mettre en lumière, au XXe siècle, le pouvoir discrétionnaire du juge comme interprète si longtemps nié et occulté à l’époque antérieure où dominait sans partage le positivisme légaliste. La résonance des mots de Montesquieu, pour qui *le juge est la bouche qui prononce les paroles de la loi*, est aujourd’hui sérieusement étouffé par le succès, largement entretenu dans les amphithéâtres de première année de droit, de la phrase d’Hector qui soutient, sous la plume de Jean Giraudoux dans *La guerre de Troie n’aura pas lieu*, que *le droit est la plus puissante des écoles de l’imagination* et que *jamais poète n’a interprété la nature aussi librement qu’un juriste la réalité.*”
- 37 Benoît Frydman, *Le sens des lois. Histoire de l’interprétation et de la raison juridique*, 2e édition, Ed. Bruylant, Bruxelles, 2007, pp. 662-663: „En jurisprudence, ce sont les décisions qui font autorité, et non les interprétations. (...) C’est pourquoi toute décision de justice digne de ce nom doit rendre compte de sa validité, au-delà de l’autorité de la juridiction et de l’invocation de sa jurisprudence, par le moyen d’une motivation adéquate. Mais, cette motivation, à qui l’adresser, en particulier lorsque la décision qu’elle justifie n’est plus susceptible d’aucun recours dans l’ordre positif ? C’est ici que l’instance idéale de la communauté des interprètes, ou encore l’auditoire universel, s’impose dans toute la force de sa nécessité. Elle symbolise cette idée, somme toute simple, que, pour l’appréciation de sa validité, toute interprétation relève nécessairement d’une instance qui la dépasse, devant laquelle elle est appelée à se justifier.”

este reinterpretat ca ingerință, iar dezbaterea publică este percepută ca un atac la adresa justiției însăși. Într-un asemenea climat, justiția riscă să se retragă într-un spațiu auto-referențial, protejat de procedură, dar fragil din punct de vedere al legitimității.

Tradiția constituțională europeană a evitat acest derapaj prin reafirmarea constantă a caracterului reprezentativ și impersonal al funcției judiciare. Judecătorul nu judecă în nume propriu și nici în numele corpului profesional, ci în numele legii și al statului, în numele dreptului european, în cadrul Uniunii Europene, inclusiv din perspectiva dreptului constituțional european. De aici, decurge o exigență specifică de sobrietate, reținere și neutralitate în manifestările publice ale magistratului, inclusiv în formele de protest sau de revendicare. Suspendarea, fie și temporară, a exercițiului jurisdicțional nu poate fi asimilată unei greve clasice fără a afecta continuitatea puterii judecătorești, parte componentă intrinsecă a continuității statale. Timpul curge fără întreruperi. Pentru statul suveran și pentru cele trei puteri ale sale, nu există pauze, nici măcar de milisecunde. Principiul acesta derivă din cel latin, atât de edificator: „Un an care începe nu se întrerupe până la sfârșitul lui...” *Annus incoeptus habetur pro completo...*

Implicațiile acestei calificări sunt multiple. Ele privesc, în primul rând, raportul dintre judecător și interesul public: conștiința faptului că, în fața instanței, se află nu doar părțile, ci statul însuși (*erga omnes*), conferă actului de justiție o dimensiune sporită de responsabilitate. În al doilea rând, ele influențează exercitarea autonomiei instituționale, care trebuie să rămână compatibilă cu principiile transparenței, răspunderii și controlului constituțional. În fine, această perspectivă modelează relația dintre puteri, care nu poate fi una de rivalitate permanentă, ci de coexistență tensionată, dar loială ordinii constituționale.

A înțelege judecătorul ca putere a statului înseamnă, în ultimă instanță, a accepta că independența sa nu este o proprietate privată a magistratului, ci o funcție delegată, exercitată în folosul comunității politice, al societății organice, al *entelechiei* (unității intime) sociale, cum ar spune Aristotel și Giorgio del Vecchio.³⁸ Orice ruptură între această funcție și conștiința misiunii publice care o legitimează transformă independența în izolare, iar autoritatea într-un reflex procedural.³⁹ Ambele pot conduce la un pendant al justiției, la anti-justiție: *Summum jus, summa injuria...*

Independența judecătorului versus derapaj corporatist-sindicalist. Câte ceva despre CSM⁴⁰

Dacă, funcția judecătorului este înțeleasă ca exercițiu al unei puteri a statului, iar independența sa, ca garanție publică, arhitectura instituțională destinată protejării acestei independențe capătă o importanță decisivă.

38 Giorgio del Vecchio, *Lección de filosofie juridică*, După ediția a IV-a a textului italian, Prefață de Mircea Djuvara, Ed. Europa Nova, București, 1994, p. 269.

39 Pentru funcția consiliilor magistraturii ca organe de echilibru, nu de reprezentare corporatistă, sau sindicalistă, a se vedea Commission de Venise, *Report on the Independence of the Judicial System*, CDL-AD(2010)004, § 32–38.

40 Asupra riscurilor închiderii corporatiste a CSM-urilor, a se vedea Tim Koopmans, *Courts and Political Institutions. A Comparative View*, Cambridge University Press, 2003, pp. 198–211.

În ordinea constituțională românească, acest rol revine Consiliului Superior al Magistraturii. Problema nu este existența unui asemenea organ, ci modul în care acesta își definește legitimitatea, limitele și raportarea la interesul public, la controlul extern legitim, la criticile socială și juridică, la fel de legitime.⁴¹

În concepția sa originară, constituțională, CSM este un organ de echilibru, nu un centru de putere autonom. El nu reprezintă magistratura în sens corporatist sau sindicalist, aristocratic, și nu se substituie controlului democratic. Misiunea sa este una de garantare: garantarea independenței justiției față de celelalte puteri, nu garantarea avantajelor profesionale, de naturi variate, ale celor care exercită funcția judiciară *in concreto*.

Deriva apare atunci când această funcție de garantare este reinterpretată ca mandat de autoreprezentare exclusivă a corpului magistraților. Legitimitatea construită aproape exclusiv pe vot intern, solidarități de castă și retorica asediului (complexul „cetății asediate”) permanent favorizează transformarea CSM din mediator instituțional într-un actor interesat. Independența, în loc să rămână o valoare relațională, devine un scut simbolic utilizat pentru a bloca orice formă de critică sau de evaluare legitimă.

Această mutație conceptuală produce consecințe grave. În primul rând, afectează raportul dintre justiție și societate: o instituție care se legitimează prin sine însăși tinde să piardă contactul cu percepția publică și cu exigențele cetățenilor. În al doilea rând, alterează echilibrul dintre puteri, întrucât dialogul instituțional este reinterpretat ca ingerință, iar controlul constituțional ca amenințare.

Experiența comparată arată că tocmai închiderea corporatistă a consiliilor magistraturii a generat crize de legitimitate. Sistemele care au rezistat acestei tentații au acceptat deschiderea controlată către societate, prin includerea unor personalități externe, neafiliate politic, dar dotate cu autoritate profesională și morală. Scopul nu este slăbirea independenței, ci temperarea tentației autarhice.

În contextul românesc, problema este accentuată de o cultură instituțională defensivă, care identifică interesul public cu interesul corpului profesional și transformă critica într-un act de ostilitate. Or, interesul public nu este un bun care se votează de cei care exercită puterea, ci un criteriu exterior care limitează și legitimează exercițiul acesteia. Autonomia fără deschidere tinde să devină impunitate simbolică, iar impunitatea erodează încrederea.

Rolul CSM trebuie, așadar, reinterogată nu în termeni de forță, ci de finalitate. El este chemat să mențină echilibrul dintre libertatea judecătorului de a judeca și dreptul societății la o justiție responsabilă, transparentă și credibilă. Fără această reechilibrare, independența riscă să rămână o valoare formală, invocată ritualic, dar golită de sens.

Modele europene de bună guvernare judiciară. Deschidere, control și legitimitate

Înțelegerea tensiunilor din justiția românească reclamă o raportare la experiența altor sisteme europene care s-au confruntat, la rândul lor, cu dilema independenței fără izolare

41 Pentru ideea interesului public drept criteriu exterior puterii, a se vedea Jürgen Habermas, *Droit et démocratie*, Ed. Gallimard, Paris, 1997, pp. 165–179.

și a autonomiei fără autarhie.

Comparatismul nu are aici o funcție mimetică, ci una critică: el permite identificarea unor soluții instituționale menite să limiteze autoreferențialitatea și să reconecteze justiția la interesul public.⁴²

1. Modelul francez: independență temperată prin deschidere instituțională

Consiliul Superior al Magistraturii din Franța constituie un exemplu relevant de corecție instituțională progresivă, realizată ca reacție la crize repetate de legitimitate.

După perioade marcate de tensiuni sociale, contestări ale autorității judiciare și suspiciuni de închidere corporatistă, sistemul francez a optat pentru o deschidere controlată a guvernantei judiciare către exterior.

Această deschidere nu a fost concepută ca o subordonare politică a justiției, ci ca o echilibrare simbolică și funcțională. Integrarea unor personalități publice neafiliate politic, a unor renumiți profesori de drept, cu autoritate academică incontestabilă, și a unor reprezentanți ai societății civile, demni de încredere, a avut rolul de a introduce o perspectivă externă, capabilă să limiteze auto-referențialitatea și să restabilească încrederea publică în actul de justiție și de bună guvernare a acestei puteri etatice.

Independența judecătorului a fost păstrată în actul de jurisdicție, dar exercitarea puterii judiciare a fost reinserată într-un cadru mai larg, de responsabilitate publică evidentă și de decență deontologică.⁴³ Judecătorul trebuie să aibă un „creier moral” (*moral brain*).⁴⁴ Îi cerem lui Creon, personaj al unui imaginar Sofocle modern, să fie și deontolog, nu doar consecvențialistul normei pe care tot el a emis-o. Să-i permită și Antigonei să invoce morala justiției, nu doar litera textului de lege, o lege care pare a fi mai mult poruncă interesată decât cutumă sapientă scrisă...⁴⁵ Poate, din acest motiv, galaxia conceptuală și filosofică a dreptului constituțional de azi are o pondere mai mult cutumiară decât formalist-legală...⁴⁶

42 *Exempli gratia*: pentru evoluția și reformele succesive ale Consiliului Superior al Magistraturii din Franța, a se vedea Dominique Rousseau, *La justice en France*, LGDJ, Paris, 2017, pp. 201–224.

43 În sensul deschiderii controlate a guvernantei judiciare, ca instrument de legitimitate democratică, a se vedea Jean-Louis Nadal, *La justice au cœur de la démocratie*, Fayard, Paris, 2012, pp. 63 et sq.

44 Mathieu Garcia, „Mesurer les conditions de la responsabilité: quel apport des neurosciences”, în Solenne Hortala, Sebastien Ranc et Romy Sutra (coordonatori), *Mesure(s) et droit*, Presses de l’Université Toulouse Capitole, 2023, p. 209: „Formulons une première question: une question indispensable (bien qu’elle puisse de prime abord donner l’impression d’être avant tout porteuse d’une puissance polémique): existe-t-il vraiment quelque chose comme les *signatures neurale* de la morale ? C’est la première chose qu’il faut se demander, car si la morale n’est pas toujours suffisante pour légitimer l’imputation morale d’un méfait, elle n’en demeure pas moins le premier des prérequis.”

45 Lalbila Raphaël Zouba, „Créon de Thèbes, est-il un mauvais juge ?”, în *** *L’injustice*, Sous la direction de Franck Laffaille, Ed. Mare & Martin, Paris, 2024, pp. 296-297: „Créon appréhendé par la morale. “ Saisir Créon sous le prisme de la morale impose d’étudier sa figure sous l’angle des oppositions morales qui l’envahissent. À cette fin, il convient de déterminer si Créon peut être répertorié parmi les conséquentialistes ou les déontologistes. (...) Créon: conséquentialiste ou déontologiste ? Cette question porte sur les conflits internes à l’œuvre en Créon. Cette interrogation est donc nécessairement morale entre son obligation de roi (usurpateur, quand même, n.m., VMC) et sa situation d’oncle, membre de la famille d’Antigone, celle qui a transgressé la loi.”

46 Claire Lovisi, *Introduction historique au droit*, 3e édition, Ed. Dalloz, Paris, 2007, pp. 319-320 : „La

Vorbim, în termeni deontologici, de mai bine de 800 de ani... Unul dintre părinții fondatori ai *common law*-ului anglo-saxon, Henry de Bracton (aprox. 1210-1268), autorul unei veritabile enciclopedii de drept roman, etnologie consuetudinară și legalism formalist, prima sinteză juridică englezească, publicată în 1259, ne vorbește despre obligațiile fundamentale ale judecătorului: incoruptibilitate (*Fraus omnia corrumpit*), respect pentru supremația legii (legea este deasupra tuturor, inclusiv deasupra regelui, cu refuzul principiului clasic *Princeps legibus solutus*, independența judiciară, diligența în judecată prin netergiversarea proceselor, respectiv, dragostea de dreptate).⁴⁷

Semnificația acestui model nu rezidă în detaliile sale tehnice, ci în filosofia instituțională care îl animă: ideea că justiția, pentru a rămâne credibilă, trebuie să accepte privirea din afară (prin personalități independente și reputeate, de mare prestigiu și autoritate științifică, profesională, culturală) și nu ca pe o amenințare, ci ca probă de maturitate democratică.⁴⁸ Imaginea justiției, caracterul ei impecabil nu suportă în sânul ei oameni care-au ofensat legea, transgresând-o, abuzivi, oameni care au transformat în strapontine sociale funcțiile publice, plagiatori, delatori ai serviciilor de informații din dictaturi, impostori și agramati, nepoțiști pentru nemerituoși (*Nemo iudex in re sua...*) etc. Imaginea justiției cere caractere impecabile cât timp aceasta este servită de oamenii robelor pe tronurile judecătii. Este și un titlu în *Le Monde* (31 janvier 1997): *Les Français jugent sévèrement la justice...*⁴⁹

résurgence de la coutume. (...) C'est peut-être en droit constitutionnel que la coutume a joué le rôle le plus décisif. Les constituants de 1875 ont adopté une constitution qui ne satisfaisait vraiment personne. Les monarchistes y voient un pis-aller en attendant la restauration monarchique. Les républicains la considèrent comme un régime acceptable dans l'immédiat, mais appelée à être réformée dans un sens plus républicain. (...) La force de la coutume est pourtant telle que, pour redonner du lustre à l'institution présidentielle, certains n'envisageront qu'une révision formelle de la constitution."

47 Robert Jacob, *La grâce des juges. L'institution judiciaire et le sacré en Occident*, Ed. PUF, Paris, 2014, pp. 315-316: „Le juge doit éviter la faveur, la crainte, l'envie, la haine, qui pervertissent le jugement. Il ne peut accepter aucun de ces cadeaux (*munera, xenia, dona*) dont l'Écriture enseigne qu'ils aveuglent les yeux des sages et pervertissent les paroles des justes. Toutes sortes de cadeaux. Mais aussi les cadeaux de complaisance (*obsequium*), qui consistent dans l'échange de services, petits ou grands, et asservissent la justice en l'impliquant dans le jeu des influences et des clientèles. Mais aussi les cadeaux de la langue, qui ne viennent que des paroles de promesses et de séduction, mais oblitèrent eux aussi le jugement. Mais encore les cadeaux du sang, ceux que tout homme reçoit à sa naissance en raison des liens de parenté et qui l'inclinent à favoriser les siens. L'abstention des *munera* réelles et symboliques est seule fondatrice d'impartialité. Elle fait du juge une sorte de renonçant, elle l'isole des liens sociaux qui sont le lot de l'homme ordinaire. À l'impartialité s'ajoute le devoir de diligence. Parce qu'elle participe du salut, l'œuvre de justice requiert le zèle (la célérité, n.m., VMC). Enfin, la troisième qualité du juge est l'amour de la justice et de la vérité, qu'il faut cultiver dans l'élaboration des sentences comme dans leur exécution."

48 Asupra rolului important al prezenței personalităților externe și al societății civile în echilibrarea autonomiei judiciare din cadrul CSM, a se vedea: La Commission de Venise, *Opinion on Judicial Councils*, CDL-AD(2007)028, § 14–21.

49 Cu privire la rolul central al prestigiului înaintea puterii, mai ales în câmpul justiției, a se vedea François Terré, „Sur l'image de la justice”, în *Horizons du droit. Recueil d'articles*, Ed. Dalloz, 2017, p. 199: „L'on constate en définitive que coexistent dans les esprits, par rapport à la justice, à la fois un désir de fuite et un désir de rapprochement. L'image est tout à la fois d'ombre et de lumière, ce qui ne facilite pas la distinction de ce qui est immuable et de ce qui est passager, des constances et des variables. Il y a des insatisfactions de caractère congénital (lenteur, archaïsme, partialité). Il y en a d'autres qui ont pu susciter la recherche véritable de remèdes: distance estimées excessives, rejet de la bureaucratisme, désir d'une meilleure prévention des litiges, attachement à un prestige des juges altéré par les comportements ostentatoires et engagés de certains d'entre eux et, au-delà même de ces aspirations, demande d'une

2. Modelul german: profesionalism, rigoare și distanță față de putere⁵⁰

Modelul german urmează o logică diferită, dar convergentă ca finalitate cu cel francez.

Accentul german nu cade pe reprezentativitatea mixtă, într-un consiliu centralizat, ci pe exigența profesională și etică (buna-credință, bona fides și buna-voință kantiană, ambele, non-machiaveliste)⁵¹ a selecției și promovării judecătorilor valoroși, bine pregătiți profesional, neobedienți față de puterile publice concurente justiției, curajoși în sens civic, selecție riguroasă gestionată într-un cadru descentralizat, fixat pe principiul subsidiarității și, implicit, pe competențele recunoscute landurilor federale.⁵² Din această perspectivă, sistemul german se apropie mai mult de familia de drept a *common law*-ului anglo-american, precum un pontif, un podar între sistemul continental-european, al dreptului romano-germanic și cel al precedentului judiciar, politic și strategic, în care judecătorul este mai preocupat de reliefarea regulei de drept decât de aplicarea *ad litteram* a normei prescrise.⁵³ Și din acest motiv recomand sistemul german pentru justiția constituțională și civilă din România, precum ar face-o Posner pentru noi.⁵⁴

Caracteristica definitorie a acestui model este distanța structurală față de doi factori perturbatori: politicul și economicul.

Cariera judiciară este construită pe criterii de competență verificabilă, rigoare intelectuală și cultură juridică solidă, iar avansările sunt rezultatul unor evaluări

meilleure harmonie entre une justice, expression même d'une morale et une loi servant a canaliser ses manifestations d'une part, et d'autre part, des juges investis de l'insigne mission de juger les autres."

50 Pentru specificul modelului german de carieră judiciară și, mai ales, despre accentul pus pe competență și pe rigoare profesională, a se vedea Reinhard Zimmermann, *The Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford University Press, 1996, Introducere, pp. 1–7 (pentru cultura juridică a rigoarei); de asemenea, a se vedea și Konrad Zweigert, Hein Kötz, *Introduction to Comparative Law*, Oxford University Press, 3rd ed., 1998, pp. 274 *et sq.*

51 Luc Ferry, *Une brève histoire de l'éthique*, Éd. Le Figaro, Le Point, Paris, 2013, p. 84: „5. La bonne volonté kantienne (Kant, *Métaphysique des mœurs*, 1785). Il n'y a nulle part, quoi que ce soit, dans le monde, ni même en général hors de celui-ci, qu'il soit possible de penser et qui pourrait, sans restriction, être tenu pour bon, à l'exception d'une *volonté bonne*. L'intelligence, la vivacité, la faculté de juger, tout comme les autres talents de l'esprit, de quelque façon qu'on les désigne, ou bien le courage, la résolution, la constance dans les desseins, en tant que propriétés du *tempérament*, sont sans doute, sous bien de rapports, des qualités bonnes et souhaitables ; mais elles peuvent aussi devenir extrêmement mauvaises et dommageables si la volonté qui doit se servir de ces dons de la nature, et dont les dispositions spécifiques s'appellent pour cette raison *caractère*, n'est pas bonne."

52 Despre descentralizarea administrării justiției și rolul landurilor federale în Germania, a se vedea Ulla Karpen (o prestigioasă profesoară de drept și judecătoare), *Judicial Independence in Germany, în Judicial Independence in Transition*, Ed. Springer, 2012, pp. 91 *et sq.*

53 Anne-Françoise Debruche, *Équité du juge et territoires du droit privé*, Préface de Robert Jacob, Éd. Bruylant, Bruxelles, 2008, p. 2: „Alors que le juge de *common law* joue un rôle actif dans l'énoncé de la règle de droit, son homologue romaniste est en principe cantonné dans l'application de celle-ci. Or, c'est précisément par rapport au droit positif que l'on prend la mesure d'équité. Le sentiment d'équité respectif des juges romanistes et de *common law* se manifesterait donc inévitablement sous des formes dissemblables, hypothèse qu'il nous a paru opportun d'examiner de manière systématique."

54 Richard A. Posner, *How Judges Think*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2008, p. 277: „The decisional process that I am characterising as political and strategic may sound just like the method of the common law. Judges create common law as they go along, yet common law decision-making is a law-like activity. It is suffused with policies that reflect political judgments (for example, in favour of capitalism), but differs from constitutional law in critical respects."

profesionale exigente, în care rolul doctrinei și al mediului universitar este esențial.

Controlul parlamentar există, dar este indirect și sobru, exercitat prin mecanisme de analiză instituțională, nu prin ingerințe în actul de judecată.

Această arhitectură exprimă o concepție specifică asupra independenței: independența ca rezultat al competenței și al disciplinei interioare, nu ca efect al izolării instituționale.⁵⁵

Judecătorul este protejat nu printr-un scut corporatist, sindicalist, „CSM”-ist, ci prin prestigiul profesional personal (*e.g.*, judecătorul american Richard Posner utilizează statistica, pornind de la numărul de casări, sau numărul de citări etc. iar biograful lui, Benjamin Cardozo, a inventat un termen pentru această metodă: *reputologie...*)⁵⁶ și printr-o cultură avansată a responsabilității și a devotamentului pentru misiunea sa extrem de onorantă de justițiar. *Nota bene*, avem în vedere accepțiunea clasică a noțiunii de prestigiu, fixată pe excelența etico-profesională și filotimă a persoanei, nicidecum accepțiunea pervertită, din secolul trecut, fixată pe opusul prestigiului: individualism feroce, putere și privilegii.⁵⁷ Ce-i acela „privilegiu”? – Simplu. O lege privată, o lege pentru un om, pentru o organizație, pentru un grup etc. Într-un cuvânt, o anti-lege. De aici, expresia mult-îndrăgită de Eminescu: *Privilegia odiosa sum...* Pot, oare, fi acceptate? Pentru a nu fi ipocriți, unele pot fi, cu condiția să nu prejudicieze morala publică și echilibrele sociale. Principiul este tot roman: *Beneficium legis non debet captiosum* („Avantajele, binefacerile acordate prin lege nu trebuie să cauzeze prejudicii”). Simplu, nu? Bietul Eminesc, a cerut și el un *privilegium*. Nu pentru el, ci pentru văduva Veronica Micle, o pensie specială, individualizată, ca un fel de decorație de stat, prin gura lui Maiorescu, în Parlamentul României regale... Dar, nu l-a obținut...

3. Lecția comună a modelelor europene

Dincolo de diferențele structurale, modelele francez și german converg asupra unui principiu esențial: independența justiției nu poate fi durabilă fără mecanisme de control simbolic și fără o ancorare fermă în interesul public. Acolo unde aceste mecanisme sunt absente sau respinse în numele unei autonomii absolute, apar tendințe de închidere corporatistă, sindicalistă, de breaslă sau de castă, aristocratizare și pierderi imense de legitimitate.

Comparatismul arată, astfel, că problema nu este existența doar a unui consiliu al magistraturii, ci cultura instituțională care îl traversează, care-l caracterizează și-i galvanizează autoritatea pretinsă.

Deschiderea către exterior, rigoarea profesională, limitarea acumulării de putere și refuzul autarhiei sunt elemente recurente în sistemele care au reușit să evite crizele profunde de credibilitate.

55 Pentru ideea independenței ca rezultat al disciplinei profesionale și al prestigiului intelectual, nu al izolării instituționale, a se vedea Niklas Luhmann, *Das Recht der Gesellschaft*, Ed. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993, pp. 284 *et sq.*

56 Sir Basil Markesinis, *Juges et universitaires face au droit comparé. Histoire des 35 dernières années*, Ed. Dalloz, Paris, 2006, p. 59.

57 Gerhard E. Lenski, *Putere și privilegii. O teorie a stratificării sociale*, Traducere de Dan Ungureanu, Ed. Amarcord, Timișoara, 2002, pp. 359-360.

Timpul judecății. Semnificații, celeritate, prescripție și dimensiunea deontică a judecății

Dacă, arhitectura instituțională definește cadrul justiției, timpul îi revelează adevărata natură.

În discursul oficial, timpul justiției este tratat aproape exclusiv ca variabilă tehnică: termene procedurale, durată medie a proceselor, volum de cauze, prescripții. Dincolo de această contabilizare formală, timpul posedă însă o semnificație morală profundă, care privește legitimitatea însăși a actului de judecată.

Principiul celerității nu a fost conceput ca o exigență de eficiență administrativă, ci ca o garanție a justiției. O judecată excesiv de lentă nu este doar inefficientă; ea devine o formă de negare a dreptului.

Apoftegma clasică, *Justitia delata est justitia negata*, exprimă această intuiție fundamentală: întârzierea sistematică transformă dreptatea într-o promisiune lipsită de efect.⁵⁸

Timpul procesului afectează toate părțile implicate. Pentru justițiabil, el înseamnă incertitudine și suspendarea vieții într-un orizont al așteptării; pentru victimă, o a doua nedreptate; pentru inculpat, mai ales în cauzele penale, o formă de pedeapsă anticipată.⁵⁹ Iar, dacă nedreptatea izvorăște din abuziva lege, pe urmele lui Toma de Aquino, sunt trei pași de parcurs: *rezistența pasivă*, *pacifistă*, *legitimă*, *inaplicativă*, *rezistența defensivă*, *argumentativă* și *rezistența ofensivă*.⁶⁰

Chiar și pentru judecător, prelungirea excesivă a procedurilor erodează sensul deliberării și transformă decizia într-un exercițiu formal, detașat de momentul inaugural al procesului și de toate expectanțele de atunci. Erodarea sensului deliberării este *culpa lata*, producătoare de *damnum emergens* pentru societate... Timpul induce amnezie prin el însuși. Aproape că se uită sensul judecății, ca-ntr-un spectacol cu neverosimile repetiții. Tot ritualul judiciar începe să semene cu o decădere din drept, cu o forcluziune, cu o ocultare teribilă a esențialului, *sententia judicis*...⁶¹

În acest context, prescripția capătă un caracter ambivalent. Din perspectivă juridică, ea servește securității raporturilor sociale; din perspectivă morală, poate apărea ca o *uitare* instituționalizată, apropiată mai mult de reverie decât de realitatea recent trăită, o

58 Asupra principiului celerității, ca exigență morală și funcțională primordială a justiției, a se vedea: CEDO, Hotărârea Kudła versus Polonia, 26 octombrie 2000, § 124–130.

59 Pentru semnificația timpului judiciar și efectele întârzierii proceselor asupra justițiabililor, a se vedea Antoine Garapon, *Bien juger. Essai sur le rituel judiciaire*, Ed. Odile Jacob, Paris, 2001, pp. 179 *et sq.*

60 Octavian Ionescu, *Noțiunea de drept subiectiv în dreptul privat*, Traducere din limba franceză de Carmen-Ecaterina Ciobăcă, Volum îngrijit de Marina Mureșanu Ionescu și Dan Constantin Măță, Studiu introductiv de Dan Constantin Măță, Ed. Junimea, Iași, 2024, p. 167: „Dacă nu se produce o modificare a ordinii juridice pe această cale (pacifistă, n.m., VMC) sau printr-un al mijloc, nu ne rămâne decât rezistența ofensivă. Legile nedrepte nu sunt, la drept vorbind, legi. Ele nu merită să subziste. Garantarea drepturilor subiective impune eliminarea acestor legi. Dar trebuie încercate mai întâi toate celelalte căi, trebuie să avem de partea noastră opinia majorității și trebuie să fim siguri că răul care s-ar produce nu va fi mai mare decât răul prezent. / De altfel, civilizația în plină dezvoltare impune, din ce în ce mai evident, respectarea strictă a drepturilor subiective.”

61 În legătură cu prescripția ca mecanism de securitate juridică și tensiunile sale morale inerente, cu „timpul judecății”, a se vedea Paul Ricoeur, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, Ed. Seuil, Paris, 2000, pp. 589 *et sq.*

„reverie” contangentă, „contiguă” cu *amnistia*, care sancționează nu gravitatea faptei, ci incapacitatea sistemului de a o judeca în timp social util.

Atunci când fapte grave se prescriu din cauza disfuncționalităților structurale, justiția riscă să fie percepută ca spectacol procedural, utilizatoare de argument circular (*circulum vitiosus*) și de eroare de limbaj (*lapsus linguae*), nu ca instanță sobră, titulară supremă a raționalității și a responsabilității.⁶²

Această tensiune scoate la iveală ruptura dintre legalitate și moralitate. Moralmente, faptele grave nu își pierd semnificația prin simpla trecere a timpului. Răul nu „expiră”, iar suferința nu se dizolvă prin prescripție. De aici apare decalajul tot mai vizibil dintre soluția juridică formală și percepția morală a societății.

Simbolistica timpului este prezentă, nu întâmplător, în spațiul judiciar. Ceasul din sala de judecată funcționează ca *memento* al responsabilității temporale a justiției: judecata nu este o ceremonie infinită, ci un act de decizie care trebuie să intervină la momentul potrivit. O hotărâre tardivă poate fi corectă din punct de vedere formal și, totuși, nedreaptă în percepția colectivă.

Celeritatea nu trebuie confundată cu graba, după cum eficiența nu trebuie confundată cu superficialitatea. Exigența autentică este aceea a timpului just, care presupune echilibru între reflecție și decizie, între dreptul la apărare și dreptul la soluționare într-un termen rezonabil. Această exigență este, în fond (*decisoria litis*), una etică, nu doar procedurală. Există o etică statală. De exemplu, pe rolul Consiliului Constituțional din Franța, o cauză nu poate sta mai mult de o lună. Sezina cazului poate fi redusă la opt zile, la cererea Guvernului francez, dacă împrejurările o cer, cum ar fi fost necesar, în România, în legătură cu legea pensiilor „speciale”...⁶³

Momentul suprem. Sensul ontologic al deliberării. Justiția negată...⁶⁴

Dacă, arhitectura instituțională definește cadrul justiției, iar timpul îi revelează dimensiunea morală externă, deliberarea constituie nucleul ei ontologic intern. Este un act unic, obligatoriu, nenegociabil și non-interruptiv, derivând din natura ontologică, *sine qua non*, a funcției de judecător. Și cadrul juridic românesc este edificator în acest sens.⁶⁵

62 Pentru diferența dintre legalitatea formală și percepția morală a justiției în cazurile de prescripție, a se vedea Mireille Delmas-Marty, *Les forces imaginantes du droit*, Ed. Seuil, Paris, 2004, pp. 243 et sq.

63 André Hauriou, *Droit constitutionnel et institutions politiques*, Ed. Montchrestien, Paris, 1966, p. 767.

64 Pentru deliberare, ca act constitutiv al jurisdicției și ca expresie a rațiunii instituționalizate, a se vedea Antoine Garapon, *La raison du plus faible*, Ed. Odile Jacob, Paris, 2004, pp. 97 et sq.

65 CCR - BAZA LEGALĂ: LEGEA 47/1992: „art.64. – Judecătorii Curții Constituționale sunt obligați: a) să-și îndeplinească funcția încredințată cu imparțialitate și în respectul Constituției; / b) să păstreze secretul deliberărilor și al voturilor și să nu ia poziție publică sau să dea consultații în probleme de competența Curții Constituționale; / c) în adoptarea actelor Curții Constituționale să-și exprime votul afirmativ sau negativ, abținerea de la vot nefiind permisă; / d) să comunice președintelui Curții Constituționale orice activitate care ar putea atrage incompatibilitatea cu mandatul pe care îl exercită; / e) să nu permită folosirea funcției pe care o îndeplinesc în scop de reclamă comercială sau propagandă de orice fel; / f) să se abțină de la orice activitate sau manifestări contrare independenței și demnității funcției lor.”

Deliberarea, atât de mult așteptată de cel slab sub aspect social (*Inde datae leges, nec fortior omnia posset* – „Și de aceea au fost făcute legile, ca cel puternic să nu poată totul”, *apud* Publius Ovidius Naso, *Fasti*, III, 279) nu este un episod procedural secundar, ci momentul constitutiv al actului jurisdicțional, locul în care judecata încetează să mai fie succesiune de acte formale și devine decizie suverană imputabilă puterii judecătorești, o putere care anihilează forța brută și abuzul unui puternic al zilei sau al unei alte forțe, aparent invincibilă, inextricabilă, de nerezistat.⁶¹

În tradiția juridică europeană, deliberarea colectivă este expresia maximă a rațiunii instituționalizate. În cadrul CCR, cvorumul, stabilit mereu la începutul deliberării, pentru validarea dezbaterilor, ca pentru orice ședință, este de șase judecători din cei nouă. Exact ca-n SUA.⁶⁶ Ea presupune confruntarea argumentelor, asumarea responsabilității decizionale și transformarea pluralității opiniilor într-o hotărâre unică, atribuibilă instanței ca organ al statului.

Deliberarea nu aparține judecătorului ca individ, ci instanței ca instituție colegială. Din acest motiv, participarea la deliberare nu este o facultate profesională, ci o obligație constitutivă a funcției judiciare, este o lege a instanței, făcută de instanță și care trebuie respectată de instanță ca o cutumă nemuritoare (*Legem patere quam fecisti ! Respectă legea pe care tot tu ai făcut-o !*).⁶⁷ Acest aspect s-a accentuat și mai mult după declanșarea unui veritabil apetit pentru normativizarea din umbră și pentru competențe sporite în numeroase aspecte ale vieții sociale și economice, ceea ce îi apărea profesorului genial francez, Jean Carbonnier, ca fiind „regretabil”, ca fiind o „derivă legiferantă”.⁶⁸

Absența de la deliberare produce o ruptură gravă în continuitatea actului de justiție. Ea nu poate fi asimilată unei opinii separate, unei divergențe doctrinare sau unei forme legitime de dizidență jurisdicțională, de tip complet sau cameră de divergență, care, chiar așa de-ar fi, ar presupune o nouă deliberare, după redecliderea dezbaterilor judiciare, și, firește, motivarea rațională (*ratio decidendi*), cu un bogat eșafodaj de argumente științifice și de temeinicie sapientă, a opiniei separate). De la Platon, până azi, credem în forța constitutivă de drept a actului judiciar deliberativ. Orice dialectică juridică neagă, dizolvă abuzul puterii pure, neagă investitura. Dialectica socială a filosofilor dreptului reabilitează forța rațiunii și orice discurs deliberativ elimină toxinele prezumțioase, prejudecățile fanteziste, imaginative.⁶⁹

66 *** Regulamentul Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii, Traducere adaptată și prefață de avocat Igor Lăcătuș, Ed. C.H. Beck, București, 2019, p. 2: „Partea I. Curtea, Regula 4. Ședințele și Cvorumul, pct. 2. Șase Membri ai Curții constituie cvorumul.”

67 Asupra deliberării colective ca mecanism de transformare a pluralității opiniilor într-o voință juridică unificată, a se vedea Robert Alexy, *Theorie der juristischen Argumentation*, Ed. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1978, pp. 203 et sq.

68 Jean Carbonnier, *Droit et passion de droit sous la Ve République*, Ed. Flammarion, Paris, 1996, p. 34: „Le plus regrettable dans l’attitude du Conseil d’État, n.m., VMC, c’est qu’il aboutit à une production supplémentaire de normes – partielle, sélective, aléatoire, sans doute, mais cela n’arrange rien – alors que la société en est déjà saturée. Nous rencontrerons une dérive légiférante de même nature - et guère moins importante – chez cet autre organe de pur contrôle que devait être la Cour européenne de Strasbourg. La passion du droit débute par l’appétit d’en faire.”

69 Michel Villey, *Réflexions sur la philosophie et le droit. Les Carnets, Textes préparés et indexés par Marie-Anne Frison-Roche et Christophe Jamin*, PUF, Paris, 1995, pp. 475-476: „Platon avait horreur des sophistes et des rhéteurs, dont je viens de voir quelques-uns exercer leur art au congrès de CIEL (où

Toate acestea, de mai sus, presupun, în mod categoric, participarea la deliberare și asumarea dialogului juridic. Refuzul deliberării are o natură diferită: el echivalează cu suspendarea exercițiului puterii de a judeca, cu un delict sau, măcar, cu un quasidelict grav.

Din perspectivă pur conceptuală, o asemenea situație – refuzul deliberării, abandonul deliberărilor deschise - se situează dincolo de sfera erorii sau a interpretării discutabile. A părăsi deliberarea înseamnă a suspenda, unilateral, exercițiul unei puteri a statului. Or, puterea judecătorească nu poate fi pusă între paranteze fără a afecta ordinea constituțională însăși.

Continuitatea jurisdicției este o condiție a statului de drept, nu o opțiune circumstanțială, face parte din marele principiu al continuității puterii suverane a statului.⁷⁰

Formula clasică *Justitia delata est justitia negata* își găsește aici expresia sa cea mai radicală.⁷¹ Nu mai este vorba doar despre întârzierea soluționării unei cauze, ci despre negarea momentului în care dreptul se naște ca hotărâre. Deliberarea este actul prin care norma abstractă devine drept concret; fără ea, procedura rămâne un decor lipsit de finalitate. Pentru încheierea deliberării, în caz de forță majoră, sau, în caz fortuit, judecătorii, *exempli gratia*, se pot deplasa la patul de suferință din spital al colegului lor pentru a-i obține verdictul și semnătura. Au existat numeroase cazuri de asemenea probe extreme, înainte de *supremum exitus*, de responsabilitate neprecupețită pentru misiunea judecătorilor.

Din perspectivă instituțională, negarea deliberării subminează însăși ideea de instanță. Justiția nu este o sumă de conștiințe individuale juxtapuse, ci o voință juridică unificată, exprimată prin mecanisme deliberative.⁷²

A refuza aceste mecanisme înseamnă a transforma jurisdicția într-un exercițiu fragmentar, lipsit de coerență și legitimitate. Subtil, din *justitia publica*, redevine *justitia privata*, iar judecătorul, din *judex, judice*, redevine un simplu *arbiter*, un *bonus vir*...

Mai grav, o asemenea practică creează un precedent simbolic periculos: acela al selectivității în exercitarea puterii de a judeca.⁷³ Dacă, participarea la deliberare devine contingentă, autoritatea justiției devine relativă. Or, autoritatea nu poate fi fragmentată fără a fi compromisă.

je fus écouté par Ellul) - Il leur opposait la philosophie, et son mode à lui de dialectique. Aristote, outre qu'il restitué sa pleine dimension sociale à la dialectique des philosophes, réhabilitait dans sa Rhétorique le discours délibératif, en vue de l'action qui s'exerce dans des circonstances contingentes. Or une saine délibération s'aide de lieux communs d'origines philosophiques."

70 Pentru ideea continuității jurisdicției ca exigență a statului de drept și limitele suspendării exercițiului puterii de a judeca, a se vedea Erhard Denninger, *Staat, Verfassung, Demokratie*, Ed. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1998, pp. 141 et sq.

71 În legătură cu sensul clasic al formulei *Justitia delata est justitia negata* și implicațiile sale contemporane (pentru semantica întârzierii și pierderea sensului), a se vedea Umberto Eco, *De la littérature*, Ed. Grasset, Paris, 2002, pp. 167 et sq.

72 Asupra instanței ca *voință juridică impersonală*, distinctă de conștiințele individuale ale judecătorilor care compun camerele de judecată (completele, în argou juridic românesc), sau chiar instanța *in integrum*, când judecă în camera plenară (*in plenum*), a se vedea Hans Kelsen, *Théorie pure du droit*, Ed. Dalloz, Paris, 1962, pp. 290–301. Acest bestseller al teoriei dreptului din secolul trecut a fost tradus în limba română. A se vedea: Hans Kelsen, *Doctrina pură a dreptului*, Traducere din germană de Ioana Constantin, Ed. Humanitas, București, 2000, *in integrum*.

73 Pentru critica selectivității în exercitarea puterii publice și riscul relativizării autorității instituționale, a se vedea Pierre Rosanvallon, *La contre-démocratie*, Ed. Seuil, Paris, 2006, pp. 117 et sq.

Deliberarea trebuie, așadar, protejată nu doar procedural, ci și conceptual. Ea este expresia supremă a responsabilității judiciare și locul în care independența își găsește justificarea ultimă.

A o nega înseamnă a nega însăși vocația de judecător și sensul actului de justiție ca funcție a statului.

Concluzii. Reformă instituțională, dar și de conștiință? ⁷⁴

Analiza de față conduce la o constatare care depășește circumstanțele imediate ale conflictelor instituționale: criza justiției românești nu este exclusiv una de arhitectură normativă, ci una de sens și de conștiință instituțională, pentru ca „imaginea tatălui” din obsesia trecutului comunist recent să dispară din obsesiile noastre.

Reformele legislative și ajustările procedurale sunt necesare, dar ele nu pot produce efecte durabile în absența unei reflecții profunde asupra finalității actului de justiție.

Independența puterii judecătorești rămâne o condiție esențială a statului de drept. Dar această independență nu este un bun absolut, desprins de orice finalitate publică.

Ea își găsește legitimitatea numai în măsura în care este exercitată în serviciul interesului public, cu conștiința responsabilității față de cetățeni.

Atunci când independența este invocată exclusiv ca instrument de auto-protecție instituțională, ea riscă să se transforme într-o valoare formală, lipsită de substanță morală.

Studiul mecanismelor de guvernare judiciară, atât în context național, cât și comparat, arată că derapajele corporatiste, sau sindicaliste, castiforme, nu sunt accidente izolate, ci riscuri structurale ale oricărui sistem care confundă autonomia cu izolaționismul.

Modelele care au rezistat acestor riscuri sunt cele care au acceptat deschiderea controlată, responsabilitatea publică și limitarea acumulării de putere, fără a sacrifica independența jurisdicțională. Le-am prezentat mai sus, cu o mai mare pondere pentru modelul german.

Problema timpului justiției și, aferent, problema prescripției au relevat, la rândul lor, o fisură între legalitate și moralitate...

O justiție care ajunge să lase fapte grave pradă uitării procedurale își pierde capacitatea de a funcționa ca instanță a adevărului și a responsabilității.

În mod similar, negarea deliberării, ca act constitutiv, non-interumtiv și obligatoriu al jurisdicției, reprezintă una dintre cele mai grave forme de disoluție a autorității judiciare, întrucât afectează chiar momentul nașterii dreptului ca hotărâre, a dreptului comunicat de *nomohorii* lui, judecătorii, singurii nomohori acceptați socialmente ai dreptului subiectiv concret: *Da mihi factum (quaestio facti), dabo tibi jus (quaestio juris)*... Cunoscătorii științei dreptului sunt profesorii, *nomologii*, iar creatorii dreptului sunt *nomoteții*, legislatorii, legiuitorii, într-un cuvânt, parlamentarii. O excelentă carte a fostului profesor de la Cambridge, Raul Charles Van Caenegem, baron belgian, tratează, în cheie sapientă și ușor umoristică (cum îi stă bine unui belgian din Ghent, fie el și asimilat), deosebirile

⁷⁴ Pentru ideea reformei de conștiință ca premisă a reformei instituționale, a se vedea Pierre Legendre, din seria *Leçons, Leçons VIII. Le crime du caporal Lortie*, Ed. Fayard, Paris, 1989, pp. 213–227.

esențiale dintre cele trei misiuni: crearea dreptului, comunicarea și aplicarea dreptului, respectiv, cunoașterea științifică a dreptului.⁷⁵

În această lumină, opoziția dintre reformă instituțională și reformă de conștiință se dovedește, în mare măsură, artificială. Reforma instituțională este necesară, dar insuficientă; reforma de conștiință este indispensabilă, dar nu poate acționa în vid normativ. Cele două trebuie gândite împreună, într-un proces de reechilibrare care să redea justiției sensul proporției, al responsabilității și al măsurii.⁷⁶

Justiția nu se apără prin închidere, ci prin asumarea lucidă a rolului său public. Ea nu își consolidează autoritatea refuzând critica, ci demonstrând, prin sobrietate și rigoare, că merită încrederea care i-a fost delegată.⁷⁷

Într-o societate obosită moral, tăcerea elitelor juridice devine complicitate, iar refugiul exclusiv în formă, un substitut al responsabilității.⁷⁸

În cele din urmă, miza nu este protejarea unei autonomii profesionale sau supraviețuirea unei structuri instituționale, ci continuitatea statului de drept ca ordine a rațiunii și a conștiinței.⁷⁹ Acolo unde justiția își reamintește că este, înainte de toate, un act de responsabilitate față de cetățeni, reforma devine posibilă. Acolo unde acest adevăr este uitat, nici cea mai sofisticată construcție normativă nu mai poate salva aparența de legalitate.

*

* *

Bibliografie de inițiere

*** *The Constitution of the United States of America*, Foreword by Hon. Jack Brooks, Chairman, Committee on Judiciary of the House of Representatives, US Government Printing Office, Washington, DC, 1992

*** *Juges en Corse*, sous la direction de Jean-Michel Verne, Éd. Robert Laffont, Paris, 2019

*** Regulamentul Curții Supreme a Statelor Unite ale Americii, Traducere adaptată și prefață de avocat Igor Lăcătuș, Baroul Timiș, Ed. C.H. Beck, București, 2019

Alexy, Robert, *Theorie der juristischen Argumentation*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1978

Arendt, Hannah, *De la révolution*, Gallimard, Paris, 1963

Badinter, Robert, *Le pouvoir et la justice*, Fayard, Paris, 1999

75 R.C. Van Caenegem, *Judges, Legislators and Professors. Chapters in European Legal History*, Cambridge University Press, 1987, in *integrum*.

76 Pierre Legendre, *op. cit. supra*, pp. 213–227

77 În sensul raportului dintre autoritate, responsabilitate și acceptarea criticii publice în democrațiile constituționale, a se vedea Jürgen Habermas, *Entre faits et normes*, Ed. Gallimard, Paris, 1997, pp. 401 et sq.

78 Asupra rolului elitelor juridice și al tăcerii instituționale în degradarea simbolică a statului de drept, a se vedea Zygmunt Bauman, *La société assiéégée*, Ed. Hachette, Paris, 2005, pp. 89 et sq.

79 Pentru concepția statului de drept ca *ordine a rațiunii și a conștiinței*, a se vedea Gustavo Zagrebelsky, *Il diritto mite*, Ed. Einaudi, Torino, 1992, pp. 45 et sq.

- Badinter, Robert, *L'Abolition*, Éd. Fayard, Livre de Poche, Paris, 2000
- Baumann, Zygmunt, *La société assiégée*, Hachette, Paris, 2005
- Bourdieu, Pierre, „Les juristes, gardiens de l'hypocrisie collective”, dans ****Normes juridiques et régulation sociale*, Sous la direction de F. Chazel et J. Commaille, L.G.D.J., Paris, 1991
- Caenegem, R.C. Van, *Judges, Legislators and Professors. Chapters in European Legal History*, Cambridge University Press, 1987
- Carbonnier, Jean, *Flexible droit*, LGDJ, Paris, 10e éd., 2001
- Carbonnier, Jean, *Écrits. Textes rassemblés par Raymond Verdier*, Presses Universitaires de France, Paris, 2008
- Carbonnier, Jean, *Droit et passion de droit sous la Ve République*, Éd. Flammarion, Paris, 1996
- Ciucă, Valerius M., *Lecții de sociologia dreptului. Câteva repere în sociologia generală a dreptului*, Cuvânt înainte de Anton Carpinschi, Ed. Polirom, Iași, 1998;
- Ciucă, Valerius M., *Vagant prin ideea europeană. Fulgurații juridico-filosofice*, Editura Fundației Academice Axis, Iași, 2011;
- Ciucă, Valerius M., *Euronomosofia. Periplu filosofic prin dreptul european. Lecțiuni*, Prefață de Wilhelm Dancă, Postfață de Alexandru Zub, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2019.
- Commission de Venise, *Report on the Independence of the Judicial System*, CDL-AD(2010)004
- Commission de Venise, *Opinion on Judicial Councils*, CDL-AD (2007)028
- Currie, David P., *Constituția Statelor Unite ale Americii. Comentarii*, Traducere de Lucian Galescu, Ed. Nord-Est SRL Iași, 1992
- Debruche, Anne-Françoise, *Équité du juge et territoires du droit privé*, Préface de Robert Jacob, Éd. Bruylant, Bruxelles, 2008
- Delmas-Marty, Mireille, *Les forces imaginantes du droit*, Seuil, Paris, 2004
- Denninger, Erhard, *Staat, Verfassung, Demokratie*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1998
- Djuvara, Mircea, *Eseuri de filosofie a dreptului*, Studiu introductiv, selecția textelor și note: Nicolae Culic, Ed. TREI, București, 1997
- Djuvara, Mircea, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică). Drept rațional, izvoare și drept pozitiv*, Ed. All Beck, București, 1999
- Dony, Marianne, *Droit de l'Union européenne*, Éd. des Universités de Bruxelles, Belgique, 2008
- Dragomir, Andreea, *Filosofia juridică românească*, Ed. Aius, Craiova, 2010
- Eco, Umberto, *De la littérature*, Grasset, Paris, 2002
- Ferry, Luc, *Une brève histoire de l'éthique*, Éd. *Le Figaro, Le Point*, Paris, 2013
- Frydman, Benoît, *Le sens des lois. Histoire de l'interprétation et de la raison juridique*, 2e édition, Éd. Bruylant, Bruxelles, 2007
- Garapon, Antoine, *Bien juger. Essai sur le rituel judiciaire*, Odile Jacob, Paris, 2001
- Garapon, Antoine, *La raison du plus faible*, Odile Jacob, Paris, 2004
- Garcia, Mathieu, „Mesurer les conditions de la responsabilité: quel apport des

- neurosciences”, în Solenne Hortala, Sebastien Ranc et Romy Sutra (coordonatori), *Mesure(s) et droit*, Presses de l'Université Toulouse Capitole, 2023
- Goltzberg, Stefan, *Les sources du droit*, Ed. Presses Universitaires de France, Paris, 2016
- Habermas, Jürgen, *Droit et démocratie*, Gallimard, Paris, 1997
- Habermas, Jürgen, *Entre faits et normes*, Gallimard, Paris, 1997
- Jacob, Robert, *La grâce des juges. L'institution judiciaire et le sacré en Occident*, Éd. PUF, Paris, 2014
- Jestaz, Philippe, *Le droit*, 11e édition, Ed. Dalloz, Paris, 2021
- Karpen, Ulrich, „Judicial Independence in Germany”, în *Judicial Independence in Transition*, Springer, Berlin, 2012
- Kelsen, Hans, *Théorie pure du droit*, Dalloz, Paris, 1962
- Kelsen, Hans, *Doctrina pură a dreptului*, Traducere din germană de Ioana Constantin, Ed. Humanitas, București, 2000
- Koopmans, Tim, *Courts and Political Institutions*, Cambridge University Press, 2003
- Legendre, Pierre, *Leçons VIII. Le crime du caporal Lortie*, Fayard, Paris, 1989
- Lenski, Gerhard E., *Putere și privilegii. O teorie a stratificării sociale*, Traducere de Dan Ungureanu, Ed. Amarcord, Timișoara, 2002
- Claire Lovisi, *Introduction historique au droit*, 3e édition, Éd. Dalloz, Paris, 2007
- Luhmann, Niklas, *Das Recht der Gesellschaft*, Suhr Kamp, Frankfurt am Main, 1993
- Markesinis, Sir Basil, *Juges et universitaires face au droit comparé. Histoire des 35 dernières années*, Éd. Dalloz, Paris, 2006, p. 59.
- Martens, Paul, *Le droit peut-il se passer de Dieu ?* Ed. Presses universitaires de Namur, Belgique, 2007
- Montesquieu, *De l'esprit des lois, Livre XI, chap. VI*, éd. GF Flammarion, Paris, 1995
- Nadal, Jean-Louis, *La justice au cœur de la démocratie*, Fayard, Paris, 2012
- Ost, François, *Dire le droit, faire justice*, Éd. Bruylant, Bruxelles, 2007
- Pescatore, Pierre, *La philosophie du droit au tournant du millénaire. État des problèmes, essais de solution, Réimpression du rapport publié en 2002 dans les Actes de l'Institut Grand-Ducal de Luxembourg, Section des sciences morales et politiques*, Éd. Bruylant, Bruxelles, 2009
- Posner, Richard A., *How Judges Think*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England, 2008
- Rawls, John, *O teorie a dreptății*, Ediție revăzută, Traducere de Horia Târnovanu, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2011
- Ricoeur, Paul, *La mémoire, l'histoire, l'oubli*, Seuil, Paris, 2000
- Rocher, Jean-Claude, *Fondements éthiques du droit, vol. 1, Phénoménologie*, Éd. FAC, Paris, 1994
- Rocher, Jean-Claude, *Fondements éthiques du droit, vol. 2, Ontologie*, Éd. FAC, Paris, 1994
- Rocher, Jean-Claude, *Fondements éthiques du droit, vol. 2, Anthropologie*, Éd. FAC,

Paris, 1994

Rosanvallon, Pierre, *La légitimité démocratique*, Seuil, Paris, 2008

Rosanvallon, Pierre, *La contre-démocratie*, Seuil, Paris, 2006

Rousseau, Dominique, *La justice en France*, LGDJ, Paris, 2017

Scripcaru, Gheorghe, Valerius M. Ciucă, Aurora Ciucă, Călin Scripcaru, *Deontologie judiciară. Syllabus*, Ed. Sedcom Libris, Iași, 2009

Speranția, Eugeniu, *Principii fundamentale de filosofie juridică*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj-Napoca, 1936

Steinhardt, Nicolae, *Principiile clasice și noile tendințe ale dreptului constituțional. Critica operei lui Léon Duguit, Addenda: Dreptul social*, Ediție îngrijită, note, studiu introductiv, referințe critice și indici de Florian Roatiș, Repere biobibliografice de Virgil Bulat, Mănăstirea Rohia, Ed. Polirom, Iași, 2008

Terré, François, „Sur l’image de la justice”, în *Horizons du droit*. Recueil d’articles, Éd. Dalloz, 2017

Troper, Michel, *La séparation des pouvoirs et l’histoire constitutionnelle française*, LGDJ, Paris, 1980

Vecchio, Giorgio del, *Lecții de filosofie juridică*, După ediția a IV-a a textului italian, Prefață de Mircea Djuvara, Ed. Europa Nova, București, 1994

Viala, Alexandre, *Philosophie du droit*, Éd. Ellipses, Paris, 2010

Villey, Michel, *Philosophie du droit. Définitions et fins du droit. Les moyens du droit*, Éd. Dalloz, Paris, 2001

Villey, Michel, *Réflexions sur la philosophie et le droit. Les Carnets, Textes préparés et indexés par Marie-Anne Frison-Roche et Christophe Jamin*, PUF, Paris, 1995

Weber, Max, *Économie et société*, Plon, Paris, 1971

Zagrebelsky, Gustavo, *Il diritto mite*, Einaudi, Torino, 1992

Zweigert, Konrad; Kötz, Hein, *Introduction to Comparative Law*, Oxford University Press, 3rd ed., 1998